

BERGSON'EN PROBLEMA

Ez da problema bakarreko gizonik. Baiña edonork izan du, egunak joan eta egunak etorri, asteetan eta urteak zear ere, burua ta biotza, izate guzia, bete izan dion arazoren bat. Batez ere, zerbait egiten asterakoan, erabaki garaian. Bergson'ek ere izan zituen, ausaz, emen baztertu-ko ditudan problemarik franko. Emen Bergson'en problema deritzadana, bakarra zanik aitortu gabe, astekoan izana, dut ausnarkizun. Au da, bere filosofia berriaizanik, berritasunak izan ditzakean neurri ertsietan, mozkineta lanean edo zaborrak bazterreratzen nola asi zen adieraztea. Bere sistema, gero bergsonismoa izango zen filosofia, erei-teko ildoak zein lurretan aukeratu zuen. Obeto esan, aukera gutxi izaki, nola antolatu zituen sistema oinarriak jakin nai genuke. Ala ere, soluziñoa bera, beste baterako edo beste batentzat utziko dut.

Irudi zaitez, orain larogei urte ikastarotan dagoen gaxte begi luze bat: begiratzen duena ikusi gabe, entzuten duena ulertzen baiño sines-tenago. kultura berria oso-osorik irentsi naita, batez ere filosofia maitekiro laztantzen duela. Ikasle onek, beste askoren artean, izen bat, Henri Bergson izan zezakean.

Filosofia-zelaiak, noizbait naro, kalpar gorriak baizik etziren Bergson'en gaztaro garaian. Egoera garratza beraz, filosofiarentzat. Jakintzak eta aurrerapenak beren alorra landu-ala, filosofiari berea deuseztenago zioten. Zeinbait postuladu aizunek ito egin zituzten filosofiaren kemen eta aalik geienak. Metafisikarenak ia egin zuen. Bestalde, jakintzak bere gaillurrean, arro-

-arro, bere erdiespenez moskorturik, burua jaso zigun urte aietan. Taine, Spencer, Darwin, t.a. irakasle alguztidunak genituen.

Filosofiaren joran eta alegiñak oro matematismuan edo mekanizismuan amiltzen zijoazen. Edo, "espiritu posotibua" zen ur epeletik irtetzeko etzen inñun kemenik. Edozerein gainetik eta noranaiko gai ipiñi nairik, arras ondatu ziguten arrazoimena. Ta ondamendiaren gorrian, esperientziaren, ikumenaren, oiperaiño eratsi zigute. Ta arrazoimenaren diskursua ikumenari badario, Absolutua ezagutzerik ez daukagu. Eta bidezko: dena zebillan Jainkorik ez bailitz. Anima, askatasuna... abade kontuak ziren! Nork ikusi edo nabari ditu oraiño, izan ere?

Ez diteke gizarte mekanizista ura bear bezela berritu. Sistema osoaren tolesgetzea litzake onena, baiña... baita aspergarriena ere. Dena dela, urte aietan asi ziren Bergson'en azi-eziketak. Idea-sail ura sistema baten zakuan lotua egon bailitz, andik edo emendik ler egin bearko zukean, ainbeste kontradiziño ezin barruan kokatuaz. Agirian utziko zuen muiñaren ustela. Baiña etzen ala. Mekanizismua Proteo bezelakoa zen. Bat ixillarazi orduko iratzarartzen zen bigarrena, gai arbuiatuari ikututxo bat egiñik. Edo sarri -erremìn ematen guziori ixiltzeak- "jakintzak onela dio" erantzun oi zuten. Eta orri zer?

Jakintsu guztiek onetsi zutena, liburu denak ao bates aipatua, ezin jaramonik eman gabe utzi Bergson gazteak. Denak, irakasle ta ikasle, iritzi ta ideologia aiek bearrezkoak zirela uste zuten. Arrerapenak berekin zekazkin abarrak omen ziran. Jakintzak aurreratu ala, filosofia berri bat eraikiko bide bat zan, izadiaren ikertzea osatu eta lege positibuak eutsirik. Zein legek, orde? Etzekien inñork. Bakoitzak bereari zerizkion postuladu irmo ta egiazkoa, ta geroztik bata bestearen ondoren geinak izan dira alde batera utziak. Aldiaren iraiña. Ta bizirik irten dutenak, apal-apal bere alorrean gelditu dira, filosofiari makurtuta. Baiña orduan orok zekiten: filosofia berria jakintzaren kimu bezela erneko zen.

Orain, ainbeste urtetara, ezin dugu ain aixa alako zalaparta materialista ulertu. Gitxie-

nez, uste dugu, jakintzaren berpizte onen pare joango zela filosofiarena ere. Bai... Filosofia sekulako burrukan ari zitzagun. Gizajoa sujeturi eta objektuari mugak ipiñi eziñik. Ari zan, ari bazan.

Uroi gaitezen orain berriro Bergson'etzaz. Gezur aundiren arrisku gabe esan dezakegu "ivresse mécanistique" onek estaliko zuela begi bieta-raino, asieran beñipein. Ba-dakigu izan ere gaztea berrizalea dugula. Eskola onetan ikasia, bere kutsua dario, noski baino noskiago. Gaiñera, aundia da bere aurreneko lanetan bat De Rerum Natura'ren argitaldia izana. Baiña ez dugu emen xede Bergson'en ideologiaren gora-beerak jostea. arturik, alabaina, bere ikasgaiaren maila berezienen oarrarazteko lain beta.

Bergson'entzatonela zegoken gutxi gora-beera filosofiaren problema, ots, filosofiari bera-ri buruzko asiera-maila: mekanizismua eta erlatibismua filosofia egitearen gaillurrak al ditugu? Ezin al dugu, esperientzia ta jakintza arbuiatu gabe, egia absolutua, filosofia espiritualistago bat sortu? Aurrekoeri begiratzuz, etzuen kemen eta berotasun aundirik jasoko. Ez baizituen gelegi ezagutuko Aristotele t.a. Descartes eta Kant, bi aitatzeko, etziren berak nai bezela igo. Filosofia zaarrak, denak zioten, jakintzaren aurka zeuden, eta berriak, zion bere baitan, materiari josi-egiak.

Alderdi aundia du urak iturrian edan edo erreka zulo orizta batean. Arabera filosofia batek, irakaslearengan edo ikaslearengan, ta alderdi onen zio ta karia ez da beti irakaslearen adimen aparta edo jarraitzailleen geldotasuna. Ez, eta gelenetan bestela gertatu oi da. Irakaslearen postuladu, esate bati arreta bizi-egia ematen zaio ta frase orretatik irakasleak gaitsetsiko zituen ondorenak ateratzen dituzte ikasleek. Au dena, itzari gogoari baino ardura ta garrantzi aundia-go erasten zaiolako. Ez gaitu arritzen izpirik beti sesioan eta alkarrekin konpondu eziñik izatea ikasleak. Irakasle bakarra izanik ere, bakoitzak bere tankera berezia ematen dionez ikasgaiari, alabear. Sistema batek, onegatik, soñeko ta kera asko izan ditzake. Emendik, apika, askori

egin zekizkieken kritikaen ugaria ta ezberdiña. Bergsonismua, ikasleena ta irakaslearena, oso da liferentea, niretzat bederen. Ta au, ikasleek xedea, gogoia, aaztu egin zutelako.

Homero'k, Akile'k, bezela oiñorpoa zulkorra du, zeatzean asmatu ezkeru. Baiña oso makurturik ibilli bearko du Homero'ri orpoa sakitu nai dionak. Ta lotsagabeki ain makurtzenegi den au kritikaria duzu. Ez kritikari oro batzuk baiña. Ta esango al dut? Katolikuok itxiak eta itsuak izan gera maiz. Ez denak, emen ere... Gure iritzia ta fedea etzutenak ez ditugu ulertu nai izan, eta gogorrekiak izan gatzazkie. Esku artean darabilgunetik ez irtetzeagatik, ona gertakizun bat: Il zen Bergson, katoliku biurtzeko leia gori batek barnea irakiñarazten ziola, baiña urrats aundia, beltza ere, eman gabe. Arrokeriagatik zela esan zuen norbaitek. Zergatik ain arrazoi maltzurra, beste bat, jatorragorik genuenean? Gaiñera Bergson'ek berak adierazi zuen arrazoi judutarren kontrako nazismuaren persekuziñoa zela. Judutarra baigenuen "L'Evolution Creatrice"ren aita, ta bere endanaiek anaitzat ukan zezatela nai zuen. Etzezala iñork apostata bat izan zanik esan. Bildurzan, katoliko egiñik, judutar fededun zenbaitek bere izateari uko egitearen erruduntzat jotzea.

Bi kritika egin genezaizkieke Bergsonismuari. Bat aistemari: txoildurik, sorta batean loturik, Bergson'en irakatsia objetibidade kolorez agertzen zaigu, unibersalidade soñeko. Bigarrena, esan zuena aaztuaz, esan nai izan zuenaren aztertuz: Xedeko bergsonismua.

Ez da lan errexa itz eta lerro batzuen oztopean idazleak esan naja asmatzea. Ta beti ere, nork esan dezaiguke "zuk diozu egia", idazlea illa izanik? Ipotesi utsean arituko giñake. Baiña merezi du ainbeste naikunde ta joran zituen arek. Gogo dirdaitsu ta maratz ura loitua ta erdeiñatua izan ditekela gaur...

Mintzatu gera leen materialismuatzaz. Esan dugu Bergson kutsatua irten zela. Ondorioz, bizitza guztiko zeregiña izan zuen Bergson'ek materialismuaren lorra aizatzea. Bergson jarki zi-

tzaion leenengo ur-ejola amorratuari. Bera matematika ta fisika arriak oinak odoltzen zizkioten bidean, egi billa, ibiltari bakar zen. Zer gutxiago, an emenka erori bazen, edo noizbeinka beltzune bat edo beste badu? Mekanizismuak aurkezten etzuenaren billa psikologiara jo zuen: esperientzia onartu, baina sakonagotu. Etzen esku utsik irten: gogoaren eta gorputzaren paralelismua ukatu, abereen eta gizonen naturaleza zeindu, t.a. Miresteakoak berak aurkituak. Aurkituak esan dut, eta miresteakoak beraz. Ez dut esan nai bere aurretik inork ezagutu etzituuenik. Baina bai ordurako zearo aaztuak zeudena. Bergson'ek ziardun garaian Aristotele'tik beerako guztiak ixeka-gai soil ziren. Filosofia kristauaren tesi jatorrak, prailleentzat egiñak bezela ikusiak. Ta miresteakoak ageri bearrik ere ez dago. Ez aute gezurrez deitu Bergson "gogoaren filosofilaria".

Dezagun bukatzeko aldarrika: jariokazko (devenir'ezko) filosofia neguko lore izaki, lore ederra dugu. Bi meritu batean. Omen eta itzal eun urte direla jaio zen Henri Bergson'i.

Azurmendi'tar Joxe, ofm.

Erri-Berri'n filosofilari

